

Koblingen mellem Kierkegaards, Blixens og Brøggers kvindesyn kan nok vække til debat, især forsøget på at "redde" Kierkegaards kvindesyn, men alle er nok enige i, som Birgit Bertung fremhæver, at "'redde hende' kan kun hun selv".

Endelig skal det nævnes, at værket slutes af med en snes korte anmeldelser af Kierkegaard-relevante bøger fra de sidste fem år, og at Kierkegaardiana nr. XIII i forhold til nr. XII (der udkom i 1982) hvad angår papir og typografi har fået en meget tiltalende form. Kierkegaardiana er blevet "moderne" i både form og indhold.

Ole Morsing

KIERKEGAARDIANA NR. XIII
(C.A.Reitzel 1984)
Pris kr. 175,-
køb den i

**AKADEMISK
BOGHANDEL**

UNIVERSITETSPARKEN . 8000 AARHUS C . DANMARK . 06-12 68 44

KLODEN SOM SLAGMARK

André Glucksmann: *Svimmelhedens styrke*, 328 s., Centrum 1984.

Glucksmann lader den udskældte og forkætrede atomraket selv føre ordet i bogens første kapitel. Og den anklagede taler godt for sig. Med pompøs, fransk retorikkunst, spækket med filosofiske og litterære åndfuldheder, imødegår den beskyldningerne for at koncentrere al djævelskab på jorden.

Når den hades, er det fordi, den angriber en række tabuer, hævder raketten. Hvor man tidligere muntert kunne tage vare på freden med nellike i knaphullet og gå i krig med blomster i geværmundingen, betyder afskrækkelsen, at krig og fred nu blandes på en måde, der er ødelæggende for sjælefreden. Det er ikke længere muligt at leve i fredstid uden at tænke på krigen og gå i krig uden at bekymre sig om freden. Atomraketten er først og fremmest et psykologisk våben: dens effektivitet viser sig forud for affyringen (det, man kan lære af en atomkrig, er ikke meget værd bagefter). Raketten minder om, at alle er dødelige, at en krig ikke længere kan vindes. Den opretholder en tilstand, hvor ingen er i stand til at gennemtvinge et samtykke. Afskrækkelse - eller snarere frarådelse (dissuasion) - er netop det modsatte af overtalelse. Det er den forståelse, der opstår mellem potentielle fjender, som på afgrundens rand enes om et mindre onde.

Raketten er ikke i tvivl om, at den burde opstilles åbent, offentligt og folkeligt i byernes hjerter. Og Glucksmann fastslår efter et hurtigt kig på verdenskortet, at uden atomvåben kan Europa ikke forsvares ("Det landområde,

som skiller frontlinjen fra Atlanterhavet, er for smalt til at absorbere stødet i tilfælde af en overraskelsesoffensiv"). Dertil begrundes opstillingen af de russiske mellemdistanceraketter ifølge Glucksmann nødvendigheden af et vestereuropæisk svar i form af Pershing II og krydsermissiler.

Lige så selvfølgelig atomafskrækkelses-doktrinen er i Glucksmanns øjne, lige så ufattelig synes modstanden mod kernevåbnene at være for ham. Fænomenet behandles udelukkende under betegnelsen pacifisme. Her kaster han sig nådeløst og veloplagt over især den vesttyske fredsbevægelse. "Pacifisterne" angribes for kun at bekæmpe de vestlige atomraketter og at arbejde for ensidig nedrustning i form af forskellige "første skridt". Endvidere hævdes de at ligge under for en nuklear determinisme, hvorefter kernevåbnene gøres direkte ansvarlige for ufred og vold i verden. Det sker ud fra idylforestillinger om en ren og ubesmittet fortid uden atomvåben - forestillinger, som i øvrigt også ligger bag de nye stjernekrigeres håb om at afskaffe terrorbalancen med antimissilvåben. Konsekvensen af en sådan fokusering på Bomben som selve ondskabens inkarnation bliver let en naiv utopisme, der vil løse alle problemerne gennem af-nuklearisering.

Hovedangrebet mod fredsbevægelsen rettes mod selve den tanke, at et atomragnarok er værre end alt andet. Totalitarismen med dens koncentrationslejre er ikke mindre uhyrlig, indvender Glucksmann. Der skal ikke prioriteres mellem Hiroshima og Auschwitz. Når fredsbevægelserne her siger "Alt andet end et globalt Hiroshima", er det i virkeligheden udtryk for en nihilistisk tendens, påstår han. Man finder åbenbart ikke længere de vestlige kulturverdier - frihed og demokrati - værd at forsvare, om nødvendigt

med livet som indsats. Frygten for atomdøden fører derved til kapitulation over for den sovjetiske trussel om en "global koncentrationslejr" - ligesom "pacifisterne" da også hævdes at leve efter parolen "hellere rød end død" (underforstået at "rød" først og fremmest associeres med et Gulag Øhav og tanksene i Kabul).

Idet Glucksmann heroverfor viser muligheden af et "hverken rød eller død", inddrages den 'svimmelhed', som er bogens centrale pointe. Opstandene i Polen tjener som illustration: polakkerne ønsker hverken at miste livet eller friheden, og risikerer både det ene og det andet for ikke at være tvunget til at styrte sig ud i én af delene. Idet der regnes med to højeste onder, bliver det nødvendigt at jonglere og opveje den ene katastrofe mod den anden. Denne balancegang mellem to afgrunde betegnes som en tilstand af svimmelhed - en tilstand, Glucksmann ser beskrevet som menneskets grundvilkår i Pascals *Tanker*.

Glucksmann stiller virkningsfuldt det pascalske 'svimmelhedsprincip' over for det, han kalder et 'radikalitetsprincip'. Hvor radikalitetens princip etablerer en rangorden mellem onderne og dermed begrunder en handling, der på entydig måde gør front mod det højeste onde, er svimmelhedens princip kendetegnet ved, at afgrunden er flerdimensional, og at man må lægge afstand til flere yderste farer på samme tid uden at have et fast ståsted. De to principper giver helt forskellige måder at tænke krig og fred på. Radikaliteten er en strategi for den endelige kamp, det afgørende slag og modstanderens betingelsesløse overgivelse. Glucksmann betegner også denne tankegang som napoleonsk. Svimmelheden derimod optræder, når de to modstandere anser hinanden for at være i stand til at forårsage en fælles udslettelse og føl-

gelig afstår fra det store slag. Den polske regering og de folkelige bevægelser giver således hinanden talrige slag, men slagene knyttes ikke sammen af en logik, der betyder en stigning mod ekstremer. For begge parter gælder det om at indgyde modstanderen svimmelhed og overleve med sin egen.

Svimmelheds-konflikter omvælter helt den traditionelle militærstrategiske tænkning. "Det store slag udforsker de moralske og fysiske styrker ved hjælp af sidstnævnte", hed det hos Clausewitz. Men når den afgørende styrkeprøve nu er gensidigt selvmorderisk, bliver konfliktens åndelige elementer dominerende. Det store slag afløses af krisen, hvor hensigt og handling, bluff og beslutsomhed er uløseligt sammenfiltret. Det politiske og det militære kan nu ikke længere klart adskilles, ligesom også krig og fred, offensivt og defensivt vanskeligt kan holdes ude fra hinanden.

Freden, som skyldes svimmelheden, er forståelsen mellem parter, der ellers ikke forstår hinanden. En fælles idé om det onde, uden en tilsvarende om det gode, er nok til at holde den åbne krig på afstand. Udgangspunktet er altså ikke et princip for det retfærdige og sande - svimmelheden stiger op fra intetheden, siger Glucksmann med Pascal. Afskrækkelsens "negative" enighed vises endvidere at være helt i overensstemmelse med naturretstænkningen på tærsklen til det moderne Europa. Den klassiske naturret fra Grotius til Pufendorf skitserer netop den indre- og mellemstatslige fred som krigens fravær, grundende på interessen i at begrænse et fælles onde. Det forudsættes her, at retfærdige eller hellige krige er udelukket, og at de stridende parter indskrænker sig til, hvad de betragter som legitimt forsvar, så de når til en overenskomst uden hverken at overbevise eller besejre hinanden. Den-

ne tidlige afskrækkelsesret afløses ifølge Glucksmann hurtigt af ideer om kosmisk fred på grundlag af "positive" definitioner på det fælles gode. Men den genopstår i Kants begreb om den republikanske fred som en skrøbelig entente mellem uafhængige enheder, viet til forsvaret af deres uafhængighed.

Glucksmanns behandling af svimmelhedsrelationerne i en ikke-napoleonsk verden er afgjort det mest interessante i bogen. Der er tydeligvis tale om logikker, som også kan fungere i andre sociale forhold end netop den atomare terrorbalance. At afskrækelse/farådelse heller ikke behøver at bestå i truslen om direkte fysisk tilintetgørelse, viser vel allerede det polske eksempel - Solidaritet har jo aldrig været bevæbnet som sine modstandere.

Men når Glucksmann plæderer for et Europa, der genfinder sin styrke i svimmelheden, synes han kun at have en atomoprustning i tankerne. Valget hævdes slet og ret at stå mellem "risikoen for nuklear pulverisering" med de vestlige euromissiler og "visheden om Gulag". For at kunne opretholde en menneskeværdig tilvarelse må europæeren nu vælge at leve med risikoen for atomudslettelse. Det er selve forudsætningen for vores civilisations overlevelse, fastslår han. Tilstanden er faktisk heller ikke ny: helt fra begyndelsen af den europæiske kultur har mennesket levet med bevidstheden om apokalyptiske trusler, hævder han under henvisning til Homer og Aischylos. At afskrækelsen virkelig er til at leve med, at dødens nærhed kan fremkalde sunde overvejelser, ser han demonstreret hos Marcel Proust og andre efter-napoleonske forfattere.

Atomoprustningen kan hos Glucksmann synes retfærdiggjort som blot en slags understregning af tilvarelsens almene skrøbelighed. Og ved hjælp af denne understreg-

ning skulle det altså være muligt at afskrække såvel krigen som "Gulag". Truslen mod den vestlige kulturs grundlæggende værdier, demokratiet og frihedsrettighederne, skulle endvidere være tilstrækkelig grund for den selvbevidste europæer til at sætte livet på spil i et atomragnarok. Men nu er det jo ikke kun europæernes liv, men måske alt liv på jorden, der sættes på spil ved en sådan nuklear heroisme. Glucksmann er dog ikke i tvivl: Vi har ret til at inddrage kloden som slagmark for vores familiestrid (totalitarismernes radikalisme er selv barn af Europa) og tage hele verdens befolkning og alle kommende generationer som gidsler i forsvaret af vores værdier.

I virkeligheden ligner denne holdning, der i frihedskampens navn er parat til at ofre alt liv overhovedet, til forveksling den radikalisme, Glucksmann ellers vender sig imod. Den atombevæbnede visshed om det absolut onde for alle tager jo en lige så kategorisk Endlösung med i betragtning, som selv den værste radikalisme ville være i stand til ud fra skråsikre ideer til verdens frelse. Måske er det derfor snarere atom-tilhængerne end -modstanderne, der kaster vrage på den vestlige civilisations værdier - for så vidt som netop svimmelhedstilstandens udelukkelse af korstogsånd og hellige krige er en bestanddel af denne civilisation.

Kritikken af atomvåbnene næres naturligvis ikke kun af luftige utopier om en verden, der svømmer i godhed, eller af ligegyldighed over for vestlige demokratiske rettigheder, men først og fremmest af overvejelser over alternative og mere hensigtsmæssige forsvarsstrategier. I denne sammenhæng er Glucksmanns suggestive billede af et 'globalt Gulag' ikke særlig anvendeligt. Skulle katastrofen endelig endtræffe, må vesteuropæerne med væsentligt mindre apokalyptiske våben i det

mindste kunne gøre et 'globalt Polen' langt mere sandsynligt - et perspektiv, som sikkert allerede kan fremkalde en slags svimmelhed i Kreml.

Med sin særprægede kombination af slagsordsagtige formuleringer og en næsten uigennemtrængeligt vidtforgrenet og ofte subtil argumentation er *Svimmelhedens styrke* i øvrigt en ret vanskelig bog. Flere afsnit er temmelig dunkle - hvad Glucksmanns ordrige, ornamenterede og undertiden noget patetiske stil flere gange kan bidrage til. Men bogen er trods alt umagen værd. Den er i det mindste klart bedre end sine konklusioner og sit rygte.

Anton Ehlers